

КРЕДИТНІ РИЗИКИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ТА МЕТОДИ ЇХ УПРАВЛІННЯ

В.М. Голуб,

Київський національний економічний університет

Для діяльності банків, як і для будь-яких підприємницьких структур, властива ризиковість здійснення багатьох активних операцій, що значною мірою впливає не лише на прибутковість, а й на ліквідність самих банків.

Одним із головних видів активних операцій, що приносять найбільший прибуток, є кредитні операції, яким притаманна велика кількість ризиків. При здійсненні кредитних операцій банки намагаються мати справи з надійними клієнтами, проводити менш ризикові кредитні операції, по яких, зрозуміло і менший прибуток, ніж по операціях з підвищеним рівнем ризику. Тому метою банку є забезпечення при проведенні кредитних операцій рівноваги між обережністю і ризиковістю, раціонального розподілу ризиків і недопущення їх надмірної концентрацій на якомусь одному виді.

Підвищений рівень ризиковості кредитних операцій може бути причиною не тільки погіршення ліквідності банку і зменшення прибутковості, а й невиконання своїх зобов'язань перед клієнтами, наслідком чого буде банкрутство, втрата коштів вкладників, порушення системи організації безготівкових розрахунків в народному господарстві. Тому вирішення проблеми зменшення ризиковості кредитних операцій, їх мінімізації є завдання не тільки працівників того чи іншого банку, а і держави в особі Національного банку України.

Ризик є невід'ємною ситуативною характеристикою будь-якої діяльності кожного суб'єкта бізнесу. У розрізі банківських кредитних операцій можна розглядати кредитний ризик, тобто ризик несплати позичальником основного боргу (суми наданої позики) і відсотків, які необхідно сплатити банку за користування кредитом у визначені в кредитному договорі терміни. Несплата процентів за позикою здатна спричинити неотримання прибутку банку від кредитної діяльності, неповернення ж самого кредиту викликає появу прямих збитків та можливу втрату банківського капіталу. Обидва види неплатежів за кредитною угодою є вкрай небажаними для банку, оскільки це може призвести у майбутньому до скорочення ресурсної бази та підриву фінансової стабільності, авторитету самого банку. Тому видається логічним те, що банк, прагнучи запобігти ймовірним втратам, у першу чергу надає кредити найбільш надійним, перевіреним клієнтам. Але разом з тим слід пам'ятати, що кредитні операції, пов'язані з дещо вищим ризиком повернення позик, є більш дохідними за рахунок вищої оплати позичальником такої операції, тобто вищого процента за кредит. З огляду на це кредитний ризик активної діяльності комерційного банку можна розглядати і як ймовірність появи втрат (втраченої вигоди) через ненадання кредиту потенційному позичальнику, здатному своєчасно виконати свої фінансові зобов'язання.

З метою захисту своїх інтересів, зменшення рівнів кредитних ризиків у процесі активної діяльності комерційний банк керується як нормативними положеннями, показниками ризику, встановленими інструктивними документами, так і власними

критеріями оцінки ймовірних ризиків, методами та заходами щодо їх зниження, які відображаються у кредитній політиці банків.

Найпростішим методом захисту від ризику неповернення кредитів є елементарне нівелювання ризику, якого може дотримуватись банк, надаючи позики надійним та перевіреним позичальникам. Але повністю уникнути ризику у кредитній справі, виключити ймовірну появу втрат практично неможливо і головною метою постає мінімізація ризику. Банк не повинен ігнорувати ринок кредитних вкладень з відносно високим ступенем ризику, раціонально та виважено оперуючи капіталом у даному секторі активної діяльності. Це дозволить банку не звужувати сферу своєї діяльності та бути гідним конкурентом у системі фінансових посередників.

Розгляд методів зниження ризику при кредитуванні, тобто заходів, спрямованих на зменшення ймовірності та обсягу втрат і збитків для кожної кредитної операції внаслідок неповернення позичальником заборгованості, почнемо з лімітування кредитів – нормативне визначених показників максимального ризику.

Лімітування кредитів – це спосіб встановлення сум граничної заборгованості за позиками конкретному позичальнику. Воно здійснюється шляхом визначення лімітів надання позик, які уособлюють граничну суму кредиту, котру позичальник має право отримати в банку. Акціонерні комерційні банки використовують одну з таких форм лімітування кредитів відкриття кредитної лінії, котра є юридичне оформленим зобов'язанням банку перед позичальником надавати йому протягом обумовленого терміну кредити в межах встановленого ліміту. При цьому банк, надаючи позику, повинен контролювати дотримання обов'язкових економічних нормативів регулювання діяльності комерційних банків.

Зі свого боку, банки у процесі кредитування та контролю погашання кредитів формують страховий резерв на відшкодування можливих втрат за наданими позиками ґрунтуючись проведеною попередньою та поточною класифікацією за групами ризиковості кредитів. Даний резерв формується тільки на покриття безнадійної (збиткової) кредитної заборгованості за основним боргом (без процентів та комісій) за всіма наданими позиками, в тому числі за врахованими векселями та міжбанківськими позиками, операціями фінансового лізингу. Розмір резерву визначається загальною сумою всіх позик, класифікованих за ступенем ризику та зважених коефіцієнт ризику, на відповідний кожній групі кредитів.

Але найголовнішим методом захисту від кредитних ризиків, визначення необхідного обсягу позики та можливих шляхів повернення заборгованості банку є аналіз та оцінка кредитоспроможності клієнта, його фінансового стану, прогнозування ризику неповернення кредиту.

З метою управління ризиками кредитування, проведення оптимальної кредитної політики комерційний банк може закріпити наведені вище засади у синтетичному документі, котрий носитиме назву “Посібник з кредитної політики”. Цей посібник дозволить об'єднати сукупність документів, необхідних для досягнення поставленої мети. “Посібник з кредитної політики” може містити три основні документи:

1. “Кредитна політика”.
2. “Норми кредитування”.
3. “Інструкція з кредитування”.

Вищевказані положення і документи слід вважати функціональними формами кредитної політики комерційного банку, в яких відображається стратегія і тактика банку в галузі організації кредитного процесу та мінімізації ризиків кредитної діяльності.

Документ “Кредитна політика” розробляється із врахуванням маркетингової стратегії банку, його політики у галузі ризик-менеджменту. У ньому визначаються:

- а) об’єктивні стандарти та параметри, якими повинні керуватися працівники, котрі відповідають за оформлення та ведення кредитних угод;
- б) підґрунтя дій керівництва банку та осіб, які приймають стратегічно важливі рішення з питань кредитування;
- в) можливість зовнішніх та внутрішніх аудиторів оцінити ступінь ризику та якість управління кредитами в банку.

Даний документ передбачатиме наступні дії банку щодо ризик-менеджменту:

- припускати лише такий характер ризику, котрий дозволяє створювати кредитний портфель високої якості та забезпечувати постійний цільовий рівень доходів від надання позик;
- створювати високопрофесійний колектив кредитних працівників, які забезпечуватимуть високу якість кредитного портфеля;
- надавати позики на фінансування економічно перспективних, рентабельних проектів, що відповідають стратегічній меті діяльності банку;
- сприяти розвитку тривалих довгострокових, таких, що дають дохід, кредитних відносин з клієнтами банку;
- уникати застосування висококонкурентних, але не виправданих методів кредитування, а також тимчасових, неперспективних у банківській практиці засобів.

“Кредитна політика” повинна бути “живим” документом, який щорічно переглядається Кредитним комітетом (або Комісією з кредитної політики) банку, в якому відображатимуться як внутрішні зміни у даному банку, так і зміни у банківській системі в цілому. Тому зміст кредитної політики, відповідних інструкцій та нормативів коригуватиметься з урахуванням змін кон’юнктури. Документ може містити кредитні нормативи, порядок і навіть окремі правила кредитування, наприклад, внутрішньобанківський ліміт на одного позичальника, або можуть бути обумовлені правилами, за якими надаються позики різним суб’єктам. Тут же можна вказати, що позики спекулятивного характеру (ризикові короткострокові операції, виконувані банком з метою отримання максимального прибутку) надаються у виняткових випадках.

Розділ “Організація процесів кредитування” визначатиме повноваження кредитних працівників (наприклад, головними обов’язками є оформлення позик, збір необхідної інформації, підготовка кредитної документації, визначення ступеня ризику (рейтингу) та поточне обслуговування позики до її кінцевого погашання. До розділу про кредитний портфель слід включити граничне припустимі норми кредитів на одного позичальника залежно від його ризикового рейтингу. Крім того, банк може обмежити загальну суму кредитів, що надаються окремим групам позичальників, визначивши її співвідносно до капіталу банку. Розділ “Поточна робота з кредитами” повинен бути присвячений порядку оформлення кредитної документації та бази даних про позичальника; методиці розрахунку рейтингу ризику; проблемним позикам, за якими призупинене

нарахування процентів та списаним у збитки. У розділі “Класифікація резервів” визначатимуться характеристики позик, що потребують резервів на покриття потенційних збитків тощо.

Другий документ “Посібника з кредитної політики” – “Норми кредитування” – доцільно скласти із взірців документів, які використовуються кредитними працівниками, анкет для отримання фінансової інформації від реальних та потенційних позичальників, переліку видів позик, що потребують особливої уваги. Крім того, тут слід описати порядок збору та аналізу фінансової інформації; дати визначення зв’язаних позичальників та гарантів; визначити порядок аналізу кредитоспроможності клієнтів та підготовки позики до надання, оформлення банківських гарантій, порук; регламентувати ранжування позик, що потребують підвищеного контролю. Тобто “Норми кредитування” – це документ більш детальний, ніж “Кредитна політика”, але не такий конкретний як інструкція, його завдання полягає у визначенні дій щодо реалізації ризик-менеджменту у кредитній діяльності. Він міститиме лише загальні рекомендації, які не повинні обмежувати ініціативу практичної діяльності. Так, незважаючи на заборону надання кредитів фірмам з нестійким фінансовим станом, кредитний працівник може надати кредит дрібній фірмі під додаткове забезпечення у вигляді особистої власності керівника (скажімо, під заставу його власного будинку), що дозволить гарантувати повернення позики.

“Норми кредитування” американських банків містять, зазвичай, п’ять розділів: загальні положення, категорії позик, різні питання кредитної політики, контроль за якістю кредитного портфеля та про комітети банку. Вони встановлюють оптимальні, на погляд банків, параметри організації кредитного процесу, припустимий рівень ризику, відповідальність та інше.

“Інструкція з кредитування” визначатиме конкретні етапи кредитного процесу, тут слід детально викласти порядок оформлення позики та відповідної супровідної документації, методи контролю за загальним станом позик і методи оформлення звітів про стан проблемних позик.

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити ряд практичних висновків щодо питання управління кредитним ризиком:

1. В основі реалізації методів управління кредитним ризиком банку повинна лежати теоретично обґрунтована модель оптимальної кредитної політики.
2. Комерційному банку за основу своєї діяльності слід взяти власну стратегію управління кредитним ризиком та викласти її у “Посібнику з кредитної політики”.
3. Особлива увага та контроль у процесі кредитної діяльності комерційного банку повинні бути спрямовані на роботу з проблемними позиками. Працівники банку зобов’язані, перш за все, засвоїти матеріали щодо сигналізації раннього виявлення можливих втрат у майбутньому та приймати виважені рішення з обслуговування проблемних позик в межах розробленої кредитної політики. У випадках, коли проблеми стають очевидними та їх вирішення визріло, кредитні працівники повинні намітити шляхи виходу з кризи шляхом реабілітації або ліквідації конкретної позики.

Проблема кредитних ризиків та шляхів зниження їх рівнів у процесі активної діяльності комерційних банків, раціонального та безпечного управління кредитним портфелем є найголовнішою для банків, особливо на сучасному етапі економічного

реформування в Україні. Успішне її вирішення сприятиме надійному функціонуванню, фінансовій стійкості не тільки самого комерційного банку, але й тієї сфери, в котрій він провадить свою діяльність.